

Οι βλάβες που προξένησε η Πτώση στην ψυχοσωματική δομή του ανθρώπου (Ηλίας Λιαμής, δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Μουσικής, Πρόεδρος της Συνοδικής Υποεπιτροπής Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος)

[/ Πεμπτούσια](#)

Δογματικές αναφορές δεν αποτελούν για τους δύο νηπτικούς Πατέρες πρωταρχικό σκοπό. Προτεραιότητα έχουν οι βλάβες που προξένησε η Πτώση στην ψυχοσωματική δομή του ανθρώπου. Προέχει να διαγνωστούν οι ασθένειες, όσον το δυνατόν πιο συγκεκριμένα, ώστε συγκεκριμένες να είναι και οι μέθοδοι ιάσεως.

Όπως ανεφέρθηκε, η Πτώση συνεπάγεται τον χωρισμό ανθρώπου και Θεού. Ακριβέστερα, ο νους του ανθρώπου αποσπάται από τον Θεό. Η αίσθησή Του εξαφανίζεται. Ο νους, αποκομμένος πλέον από το φυσικό σημείο εξαρτήσεώς του, «πανταχού άγεται ως αιχμάλωτος» [41]. Στην κατάσταση αυτή, οι «ψιλοί λογισμοί» [42] των πραγμάτων μετατρέπονται σε πονηρούς. Αρχή λοιπόν και αιτία των πονηρών λογισμών καθίσταται πλέον η «διαιρεθείσα ενοειδής διά της παραβάσεως του ανθρώπου απλή μνήμη, δι' ης και την θείαν απώλεσε, σύνθετος εξ

απλού και ποικίλη εκ μονοειδούς ταίς οικείαις δυνάμεσι γεγονυία ώλλετο» [43]. Όπως λοιπόν η «άλογος φιλία» [44] των υλικών πραγμάτων γεννά τους εμπαιθείς λογισμούς, έτσι και οι λογισμοί αυτοί, δια της φαντασίας, οδηγούν προς τα πάθη [45], των οποίων αιτίες είναι «αι καθ' αμαρτίαν πράξεις» [46]. Στην διάνοια ως έδρα των λογισμών εντοπίζει και ο αγ. Θεόληπτος την ρίζα των παθών, εκεί όπου «των λογισμών η συναγωγή και το φρόνημα της ψυχής τελείται» [47]. Υπάρχει όμως μία ελαφρά διαφοροποίηση: κατά τον αγ. Γρηγόριο, τα πάθη υποβάλλονται από τους Δαίμονες. Είναι ο Σατανάς εκείνος, ο οποίος, εκμεταλλευόμενος την αποτυχία του ανθρώπου, «ει γαρ και πέπτωκεν...συντριβείς, αλλά πλέον ισχύει τη καθ' ημών ραθυμία γαυριούμενος υπέρ ημών» [48]. Η προσβολή αυτή, τους αρχικώς «ψιλούς λογισμούς» «πονηρούς τεκταίνει» [49]. Τα πάθη είναι εκείνα που καθιστούν την ψυχήν εμπαιθή. Αναλόγως οι Δαίμονες «μορφούσι τον νουν ημών, μάλλον δε μορφούνται καθ' αυτούς ημάς, και προβάλλουσι, κατά την έξιν του επικρατούντος, και ενεργούντος πάθους εν τη ψυχή» [50]. Αντίστοιχοι της εμπαιθούς έξεως συνεπώς είναι οι πειρασμοί, τους οποίους δέχεται η ψυχή. Αυτή η εμπαιθής έξις της ψυχής, καθίσταται «ιός του κέντρου της αμαρτίας προς θάνατον» [51].

Ο άγιος Θεόληπτος διαφοροποιείται ελαφρώς. Δεν θέλει να παρουσιάσει τα πάθη ως πραγματοποίηση επιθυμίας κάποιου – του Διαβόλου στην προκειμένη περίπτωση – εκτός του ανθρώπου. Τα χαρακτηρίζει «εκούσια» [52], θέλοντας να υπογραμμίσει την ανθρώπινη ευθύνη. Δεν παραθεωρεί το γεγονός ότι ελλοχεύει μαινόμενη η δαιμονική παράταξη [53], επισημαίνει όμως με ανάγλυφο τρόπο ότι δανειστήκαμε αλλότρια θελήματα [54], των οποίων τους τόκους αποτελούν οι «αυξήσεις των κακών έργων» [55]. Η υιοθέτηση των εμπαιθών θελημάτων [56] οδηγεί στα «παρά

φύσιν πάθη» [57]. Σε καταστάσεις δηλαδή εκτός ορθού λόγου και φυσικής τάξεως, προερχόμενες από παράλογη χρήση «των εν ημίν φυσικών δυνάμεων» [58]. Αν και ο όρος «παρά φύσιν πάθη» παραπέμπει στις πλέον αρνητικές αντιλήψεις περί αυτών, η διάσταση της παράλογης χρήσεως, που εισάγει ο συγγραφέας, αποδεικνύει σαφώς ότι η σκέψη του αγ. Θεολήπτου είναι προσανατολισμένη προς μετριοπαθέστερες αντιλήψεις, οι οποίες αφορούν την χρήση τους [59]. Καθοριστικό παράγοντα αποτελεί η προαίρεση [60], της οποίας η στροφή προς την απάτη [61] γεννά άλογες συνήθειες και άλογες σχέσεις [62].

Το συμπέρασμα πάντως είναι κοινό: Όλη η ψυχή είναι προσβεβλημένη από την δαιμονική ενέργειαν. Κάθε μέρος της ασθενεί αναλόγως. «Εν μεν τω λογικώ οι λογισμοί. εν δε τω θυμικώ τα θηριώδη πάθη. εν δε τω επιθυμητικώ, η μνήμη της κτηνώδους ορέξεως. εν δε τω διανοητικώ, αι έννοιαι ενεργούσι και ανατέλλουσι», διδάσκει ο αγ. Γρηγόριος [63]. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι, παρ' όλο που ο αγ. Θεολήπτος προτιμά τον διαχωρισμό σε νου, διάνοια και καρδιά [64], οπότε αναφέρεται στην ασθένεια της ψυχής μετά την Πτώση των πρωτοπλάστων, ακολουθεί και αυτός τον τριμερή διαχωρισμό της ψυχής σέ λογισμό-θυμό-επιθυμία [65], ταυτιζόμενος έμμεσα με τις απόψεις του αγ. Γρηγορίου, ως προς τα συμπτώματα της αλλοτριώσεώς τους.

Παραπομπές:

41. 1240 A.

42. 1257 B. Οι φιλοί λογισμοί είναι οι μνήμες των υλικών πραγμάτων. Όπως διεύκρινίζει ο αγ, Γρηγόριος, «γεννά η...ύλη των πραγμάτων φιλούς λογισμούς». Φιλοκαλία, Δ', 40, ξη'. Τον λογισμό, ως απλή αποτύπωση στην διάνοια χαρακτηρίζουν οι Νηπτικοί Πατέρες ως ανθρώπινο η ψιλό. Ο όσιος Πέτρος ο Δαμασκηνός τον διακρίνει από τον δαιμωνιώδη και τον αγγελικόν και τον ταυτίζει με την ψιλή έννοια των κτισμάτων (Φιλ. Γ', 52). Πρβλ. Ευαγρίου Μοναχού, Περί διακρίσεως παθών και λογισμών, ζ', Φιλ. Α', 48. Έναν αντίστοιχο διαχωρισμό κάνει και ο αγ. Γρηγόριος: «Γεννά η μεν ύλη των πραγμάτων φιλούς λογισμούς. η δε προσβολή η δαιμονιώδης τους πονηρούς τεκταίνει. Διαφοράν ούν έχουσιν οι φυσικοί εκ των παρά φύσιν και υπέρ φύσιν λόγων και λογισμών κατά σύγκρισιν». Κεφάλαια περί ακήσεως, ξη', PG150, 1257B. Ο αγ. Μάξιμος ο Ομολογητής τον χαρακτηρίζει «μνήμη ψιλή» (Φιλ. Β' 33, μβ') η ψιλό λογισμό (Φιλ. Β' 39, πζ') η απλό λογισμό (Φιλ. Β' 25, πδ'). Σε αυτού του είδους τον λογισμό δεν αποδίδεται ευθύνη για την διάσπαση της διανοίας.

43. 1256 B Η διάσπαση της ανθρωπίνης υπάρξεως ως αποτέλεσμα της Πτώσεως αποτελεί βασική θέση της νηπτικής παραδόσεως. Βλ. Διαδόχου Φωτικής, ενθ. ανωτ., κε' : «Μίαν μεν είναι αίσθησιν φυσικήν της ψυχής αυτή η της αγίας ημάς γνώσεως εκδιδάσκει ενέργεια εις δύο λοιπόν διά την παρακοήν του Αδάμ διαιρουμένη ενεργείας».

44. Βλ. Μαξίμου του Ομολογητού Φιλ. Β' 33,μβ'.

45. Βλ. «Σημείωσαι ότι προβέβληνται των μεν λογισμών, αι αιτίαι, των δε φαντασιών οι λογισμοί, των δε παθών αι φαντασίαι, των δε δαιμόνων τα πάθη» 1257C

46. 1256C

47. Π2, 148, 14, 248.

48. 1257C

49. 1257B

50. 1257C-D Η έξις αποτελεί διά τον άγιον Γρηγόριον εθισμόν της ψυχής εις το καλόν ή το κακόν. Όπως παρατηρεί ο Χαρ. Σωτηρόπουλος «ο άγιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης, συνδέων, και ούτος, εντολάς και αρετάς, θεωρεί τας μεν εντολάς <ενεργείας>, τας δε αρετάς <έξεις>, (<ώσπερ και τας κακίας κατά συνέχειαν έξεις λέγουσιν> Φιλοκαλία Δ' σ.36).Τούτο σημαίνει ότι ο άνθρωπος, ενεργών ή πράττων τας εντολάς ή μη πράττων αυτάς, εθίζεται είτε εις τας αρετάς είτε εις τας κακίας». (Οι νηπτικοί Πατέρες περί της κατά Χριστόν τελειώσεως του ανθρώπου, Αθήνα 1991, 38). Ο άγ. Θεόληπτος δεν αποδέχεται ότι το κακό καθίσταται φύση του ανθρώπου, ούτε και εις το πλέον απομακρυσμένο σημείο από τον Θεό. Κάθε πονηρή επιθυμία αποτελεί παρά φύσιν δάνειο «έκ τοϋ διαβόλου». Ν8, 268, 2, 22.

51. 1260C

52. ΜΚ2, 167, 12, 224.

53. Ένθ. ανωτ. 235.

54. Ν8, 267, 2, 24.

55. Ένθ. ανωτ., 31.

56. Π1, 134, 8, 183.

57. Κ7, 106, 10, 176.

58. Ενθ. ανωτ., 177. Και ο άγιος Μάξιμος αναφέρει ότι τα πάθη είναι «κίνησις ψυχής παρά φύσιν» (Κεφάλαια περί αγάπης, λε', ΡG 90, 968Α), αμέσως όμως συμπληρώνει: «Απάθειά εστιν ειρηνική κατάστασις ψυχής, καθ' ην δυσκίνητος γίνεται ψυχή προς κακίαν» ενθ. ανωτ., λστ'. Τα πάθη λοιπόν δεν ορίζονται αλλά περιγράφουν μία διαταραγμένη ψυχική κατάσταση. Ο αγ. Θεόληπτος θεωρεί τα εσωτερικά αισθητήρια όσων αδυνατούν να προσεγγίσουν το Θείο Φως, τραυματισμένα και «παραλελυμένα υπό της ενοικούσης εν τη ψυχή αμαρτίας και τη των

παθών αρρωστία». N2, 197, 2, 11. Πρβλ. Ισαάκ του Σύρου, Άπαντα τα ευρεθέντα ασκητικά, 317: «Τα πάθη αρρωστία εστί της ψυχής, επισυμβάντα και επεισελθόντα τη φύσει, και εξαγαγόντα της ίδιας υγείας».

59. Απάντηση στο ερώτημα για το εάν τα πάθη είναι αυτά καθ' εαυτά κακά, δίνει ο αγ. Μάξιμος ο Ομολογητής: «Πλην καλά γίνεται και τα πάθη εν τοις σπουδαίοις. οπηνίκα σοφώς αυτά των σωματικών αποστήσαντες, προς την των ουρανίων μεταχειρίζονται κτήσιν...Καλά ούν, ως έφην, ταύτα τυγχάνει διά την χρήσιν, εν τοις παν νόημα αιχμαλωτίζουσιν εις την υπακοήν του Χριστού». Προς Θαλάσσιον Α', PG 90, 269BC. Πρβλ. J. Chryssavgis, The notion of "Divine Eros" in the Ladder of St. John Climacus, St. Vladimir Theological Quarterly, vol. 29, 31985, 195. Τόσο σαφή διατύπωση, σχετικά με την δυνατότητα του δυναμισμού των παθών να συμβάλλει θετικά στην αναγέννηση του ανθρώπου, δεν βρίσκουμε στα έργα του αγ. Θεολήπτου. Αντίστοιχη διατύπωση παρουσιάζεται όσον αφορά τον λογισμό («αυτού (σ.σ. του λογισμού) γαρ αναιρουμένου ο νούς τίνι συνεργώ προς τα κάλλιστα χρήσεται;» N2, 216, 7, 473) και την φαντασία («η δε σφραγιζομένη φαντασία εν τη διανοία τύπους φέρει των εν τοις σχήμασι κεκρυμμένων λόγων και διά θεωρίας φανερουμένων εν τη ψυχή» Ενθ. ανωτ., 478). Η στενή σχέση και των δύο με τα πάθη νομίζουμε πως επιτρέπει να τους προσδώσουμε τις παραπάνω θετικές προοπτικές. Ορισμένοι Πατέρες πάντως, αν και δεν αρνούνται την διπλή κατεύθυνση της ενεργείας των παθών, προσδίδουν στον όρο μόνον αρνητική σημασία. Βλ. Νεμεσίου Εμέσης, Περί φύσεως ανθρώπου 16, PG 40, 673BC: «Η ενέργεια πάθος λέγεται, όταν η παρά φύσιν. Ενέργεια μεν γαρ εστι κατά φύσιν κινήσις, πάθος δε παρά φύσιν».

60. «...η προαίρεσις έστηκε μέση εξουσίαν έχουσα ενί τούτων δούναι την ροπήν του θελήματος». K7, 106, 11, 187.

61. Βλ. Εφ. 4,22. Πρβλ. MK1, 153, 3, 19. Επιθυμίες απάτης αποκαλεί τα πάθη και ο αγ. Γρηγόριος ο Παλαμάς; «...απεκδυσάσθω μεν τον παλαιόν άνθρωπον, τον φθειρόμενον εν ταίς επιθυμίαις της απάτης, αίτινές εισι μέθη, πορνεία μοιχεία, ακαθαρσία, πλεονεξία, φιλαργυρία, μίσος, οργή, καταλαλιά και παν πάθος πονηρόν». Σοφοκλέους Οικονόμου, Ομιλία ΝΕ', 199. Πρβλ. Ανέστη Κεσελόπουλου, Πάθη και αρετές στη διδασκαλία του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, Αθήνα 1990 (3), 26.

62. «...εσάθρωσεν εαυτήν πάθεσι της σαρκός δουλωθείσα και την άλογον του κόσμου συνήθειαν ασπασαμένη,...». MK1, 154, 3, 19. Πρβλ. Ν. Ματσούκα, Δογματική και Συμβολική Θεολογία. Εισαγωγή στη Θεολογική Γνωσιολογία (Φιλοσοφική και θεολογική βιβλιοθήκη 2), Θεσσαλονίκη 1985, 507: «Τα αρνητικά πάθη και το κακό υπό όλες τους τις μορφές δεν

είναι πράγματα, ούτε υλικά ούτε πνευματικά. Είναι σχέσεις και έξεις προς ένα περιβάλλον που δεν εναρμονίζεται με τη “μνήμη του Θεού”».

63. 1256B

64. Ηλ. Λιαμή, μν. έργ. 70

65. Η τριμερής διάκριση της ψυχής σέ λογισμό, θυμό και επιθυμία εμφανίζεται στα έργα του Πλάτωνα τοποθετούμενα μάλιστα σέ διάφορα σημεία του σώματος (Τίμαιος 69 c-e) και παρομοιαζόμενα με διάφορους τρόπους (Πολιτεία IV, 435e-436a, Φαίδρος 426a κ. έξ.). Την άποψη αυτή ακολούθησαν και πολλοί Πατέρες. Βλ. Κλήμεντος Αλεξανδρέως, Στρωματείς 5, 12, PG 9, 120B. Εύαγρίου Ποντικού, Κεφάλαια πρακτικά 89, SC 171, 680-688 (Πρβλ. Ι. Μωυσέσκου, Ευάγριος ο Ποντικός. Βίος, συγγράμματα, διδασκαλία, Αθήνα 1937, 131), Συμεών Νέου Θεολόγου, Κεφάλαια πρακτικά και θεολογικά ρ', Εκατοντάς 1, 29, SC 51, 48.